

Danmark udgør et godt og nødvendigt fundament for forskningen inden for området, og bogen kan af den grund derfor anbefales.

Ole Moesby

Anders Gullberg, Det fængslende planeringstänkandet - planering och utvärdering grandskade, Rapport R 87, Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning, 1981, 151 s., 40,00 skr., excl. moms.

Gullberg hævder, at rapporten skal betegnes som et semikolon; der forestår nemlig et omfattende arbejde med at demonstrere de indeholdte synspunkters praktiske frugtbarhed. For mit vedkommende vil jeg hellere betegne rapporten som et spørgsmålstegn, der forestår nemlig et stort arbejde med at finde ud af, hvilken sammenhæng der er i de indeholdte synspunkter. Rapporten virker snarest som en samling af brudstykker, inden for nogenlunde samme problemkreds ganske vist, men uden nogen tydelig samlet intention eller konklusion. Forfatteren fortæller ganske vist, at de problemer, han har grublet over, blandt andet vedrører spørgsmål som: "Vad förmår planeringen? Vad är planering och planeringsteori? Till vilken praktisk/kunskapsmässig nytta kan en teori om samhällsplanering vara?" (p. 11). Jeg synes ikke, at man kan sige, at rapporten som helhed giver noget svar på disse spørgsmål. Den bringer heller ikke orden i det kaos, der hersker mht. planlægningsopfattelser.

Noget anderledes ser situationen ud for de enkelte brudstykker. Her synes jeg, at der er mere mening i sagen. Det første brudstykke udgøres af en oversigt over kaos, dvs. en slags oversigt over de mange forskellige forsøg på at bestemme, hvad der indgår i planlægning. Gullberg afviser imidlertid, at det er muligt at foretage en universelt gyldig bestemmelse af planlægning, men spørger i stedet, hvad der er årsag til de mange forskellige bestemmelser.

I det andet brudstykke findes et forsøg på at bestemme de idehistoriske forudsætninger for planlægningstänkningen. Som forudsætninger regnes en subjekt/objekt distinktion, en hypotetisk/utopisk tankegang og en aktivistisk/voluntaristisk position. Subjekt/objekt distinktionen er vigtig, fordi det er umuligt at forestille sig en planlægning uden et aktivt subjekt og et omgivende objekt, der kan planlægges for eller på. Adskillelsen lokaliserer Gullberg tidsmæssigt til kapitalismens opkomst. Også den anden forudsætning, den hypotetisk/utopiske tankegang, lokaliserer Gullberg til kapitalismens fremkomst. Det drejer sig her om den tankegang, at verden også kunne være anderledes. Uden denne tankegang kan man ikke tænke planlægning. Noget tilsvarende gælder for den aktivistiske/voluntaristiske position. Uden en forestilling om, at mennesket skaber sin egen tilværelse, kan

Danmark udgør et godt og nødvendigt fundament for forskningen inden for området, og bogen kan af den grund derfor anbefales.

Ole Moesby

Anders Gullberg, Det fængslende planeringstänkandet - planering och utvärdering grandskade, Rapport R 87, Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning, 1981, 151 s., 40,00 skr., excl. moms.

Gullberg hævder, at rapporten skal betegnes som et semikolon; der forestår nemlig et omfattende arbejde med at demonstrere de indeholdte synspunkters praktiske frugtbarhed. For mit vedkommende vil jeg hellere betegne rapporten som et spørgsmålstegn, der forestår nemlig et stort arbejde med at finde ud af, hvilken sammenhæng der er i de indeholdte synspunkter. Rapporten virker snarest som en samling af brudstykker, inden for nogenlunde samme problemkreds ganske vist, men uden nogen tydelig samlet intention eller konklusion. Forfatteren fortæller ganske vist, at de problemer, han har grublet over, blandt andet vedrører spørgsmål som: "Vad förmår planeringen? Vad är planering och planeringsteori? Till vilken praktisk/kunskapsmässig nytta kan en teori om samhällsplanering vara?" (p. 11). Jeg synes ikke, at man kan sige, at rapporten som helhed giver noget svar på disse spørgsmål. Den bringer heller ikke orden i det kaos, der hersker mht. planlægningsopfattelser.

Noget anderledes ser situationen ud for de enkelte brudstykker. Her synes jeg, at der er mere mening i sagen. Det første brudstykke udgøres af en oversigt over kaos, dvs. en slags oversigt over de mange forskellige forsøg på at bestemme, hvad der indgår i planlægning. Gullberg afviser imidlertid, at det er muligt at foretage en universelt gyldig bestemmelse af planlægning, men spørger i stedet, hvad der er årsag til de mange forskellige bestemmelser.

I det andet brudstykke findes et forsøg på at bestemme de idehistoriske forudsætninger for planlægningstänkningen. Som forudsætninger regnes en subjekt/objekt distinktion, en hypotetisk/utopisk tankegang og en aktivistisk/voluntaristisk position. Subjekt/objekt distinktionen er vigtig, fordi det er umuligt at forestille sig en planlægning uden et aktivt subjekt og et omgivende objekt, der kan planlægges for eller på. Adskillelsen lokaliserer Gullberg tidsmæssigt til kapitalismens opkomst. Også den anden forudsætning, den hypotetisk/utopiske tankegang, lokaliserer Gullberg til kapitalismens fremkomst. Det drejer sig her om den tankegang, at verden også kunne være anderledes. Uden denne tankegang kan man ikke tænke planlægning. Noget tilsvarende gælder for den aktivistiske/voluntariske position. Uden en forestilling om, at mennesket skaber sin egen tilværelse, kan

vi heller ikke tænke os en planlægning. Alle forudsætninger relateres ret så umiddelbart til kapitalismen, til varebytte og markedsøkonomi. Der er således om ikke gjort forsøg på at relatere til rationalismen og individualismen, hvilket er en mangel. Det kan nemlig synes ret mærkværdigt at knytte planlægningstankegangen sammen med den tidlige kapitalisme, sådan uden videre. Vi ved jo, at den tidlige kapitalisme netop svarede til forestillinger om laissez-faire og liberalisme. Kort sagt savner jeg en klarere diskussion af, hvad det er for planlægningstankegange, kapitalismen giver ophav til. Gullberg synes at operere med et universelt gyldigt planlægningsbegreb, der dækker både enkeltvirksomheder og samfund til alle tider, dette endog på trods af at han flere gange afviser en universel planlægningsopfattelse.

I det tredje brudstykke ser vi et forsøg på at relatere samfundsudvikling og tankegang om en samfundsplanlægning. Der tales om udvikling af "scientific management" som inspirationskilde til planlægning. Ja, i den enkelte virksomhed, men hvor er begrundelsen for samfundsplanlægning. Indirekte og i en lidt usammenhængende form henvises der yderligere til Saint Simons visioner, til krigsøkonomi, til arbejderklassens kamp for at ophæve markedsanarkiet og ejendomsretten og til den stigende statsinterventionisme. Der foreligger således en hel række forslag til årsager, der kan have bragt samfundsplanlægning på dagsordenen. Gennemgangen er dog ufuldstændig, for der er et stort spring fra Saint Simon til 30'ernes planlægningsdiskussion. Hvor er den tidlige videnskabelige socialismes visioner og hvor er Oskar Lange. Der synes også at mangle noget i 30'ernes planlægningsdiskussion, når man springer over Keynes. Den lidt summariske sammenbinding af samfundsplanlægning og kapitalistisk (og socialistisk) udvikling knyttes noget umotiveret sammen med diskussioner i efterkrigstidens Sverige og Vesttyskland.

Endelig i det fjerde brudstykke finder vi en begrundelse for at tale om det "fængslende planeringstänkandet". Heri søger Gullberg at give en ret omfattende kritik af, hvad der i hovedsagen er det rationelle komprehensiv planlægningsparadigme, dvs. det paradigme der siden 2. verdenskrig mere eller mindre har stået som idealet for, hvorledes man når frem til en rationel planlægningsbeslutning. Det er en normativ teori, der siger, hvordan vi bør gøre, ikke hvad og ikke hvem. Gullberg argumenterer for, at dette planlægningsparadigme er et teoretisk fængsel, der foregøgler os, at vi (subjekt) efter vore intentioner på en rationel måde. Teorien viser blot, hvorledes subjektet bør handle. Objektet er ikke interessant. Der indgår således kun i ringe grad forestillinger om, hvad vi skal gøre, når der hersker grundlæggende konflikter mht. værdiopfattelse og mht. målsætninger. Gullbergs kritik er ret omfattende, men der gøres kun i ringe grad forsøg på at se denne planlægningsopfattelse i relation til for eksempel 60'ernes vækst og vel-

færdsforestillinger. I en vis forstand synes diskussionen i brudstykke 2 og 3 derfor forgæves. Vi får ikke noget at vide om 70'ernes vækst-, ressource- og miljøproblemer eller den økonomiske krise, selv om disse problemer forlængst har roket ved det kritiserede planlægningsparadigme. Vi får ikke meget at vide om protesterne mod centralistiske og rationalistiske forsøg på at organisere planlægning. Jeg mener derfor, at den fremsatte kritik er ufuldstændig.

I det femte brudstykke synes Gullberg at tage hul på en helt anden problemstilling. Han påstår, at det nu er ved at være på tide at se på, hvilke resultater planlægningen har haft, om overhovedet nogle. Der nævnes derefter en række amerikanske og svenske eksempler på, hvorledes man har søgt at vurdere planlægningens effekter. Der argumenteres, ikke særlig overbevisende, for en kontrafaktisk vurderingsmetode, dvs. en metode hvor vi ser på, hvordan udviklingen ville have været, hvis der ikke havde været en planlægning. I sin konklusion synes Gullberg at nå frem til, at vurdering af planlægningens effekter er vanskelig, både fordi der kan være tendenser til legitimering af intentioner, og fordi der er metodeproblemer. Brudstykket synes vældig relevant ved en diskussion af generelle ex post evalueringsproblemer i planlægningen.

I det sjette og sidste brudstykke behandles participation i planlægningen ud fra et eksempel fra Stockholms regionplanlægning. Også her argumenterer Gullberg for en kontrafaktisk evalueringsmetode. Ligesom mange danske studier kommer Gullberg til den lidt overraskende konklusion, at participationen ikke synes at have nogen særlig betydning for planen. Dette brudstykke er nok i dansk sammenhæng det mindst interessante, fordi der her allerede er foretaget en mængde vurderinger af participationens effekter.

Min konklusion for hele rapporten er, at der findes vigtige og relevante, omend utilstrækkelige, forsøg på at se på samfundsplanlægningens idemæssige og historiske forudsætninger. Også evalueringsproblematikken er vældig relevant ved diskussionen af 80'ernes planlægningsopgaver, men der gives ingen løsninger på de hermed forbundne problemer, og gennemgangen er noget generel. Et af de vigtigste problemer i dagens planlægning berøres slet ikke. Der er intet om konflikten mellem en nødvendig rationalistisk og samordnende planlægning og en planlægning kendetegnet af medbestemmelse og lokal autonomi. Jeg mener derfor, at Gullberg til en vis grad er fanget i sit eget "fængslende planeringstänkande".

Verner C. Petersen